

לחפירות בתל קסילה שמור מקום חשוב בתולדות המחקר הארכיאולוגי של מדינת ישראל, שכן היו אלה החפירות היוזמות הראשונות שנערכו בארץ לאחר קום המדינה.

התערוכה, הנערכת בסימן שנת היובל, מציגה את סיפורן המרתק של החפירות הראשונות במדינת ישראל העצמאית. ממצאי החפירות בתל קסילה תרמו רבות ללימוד זמנה ושלביה של תקופת הברזל הקדומה בכלל, ולראשית המחקר היסודי של התרבות הפלשתית, בפרט.

בימים ההם עוררו החפירות ב"תל-אביב הקדומה" עניין רב במדינת ישראל הצעירה. ראשי המדינה, אנשי ציבור, ארכיאולוגים, עיתונאים ומבקרים רבים פקדו את תל קסילה בעת החפירה ועקבו מקרוב אחר התקדמותה וגילויה. אמצעי התקשורת של הימים ההם סיקרו באופן שוטף את מהלך החפירה, תוך הבלטת הממצאים מן התקופה הישראלית הקדומה וזיקתם למקרא.

אוצרת התערוכה היא הגב' סמדר הרפזי-עפר.

הלל גבע

לזכר נעדרים

משה פראוסניץ (1922-1998)

משה נולד בברלין ב-8.12.1922 ובהיותו בן חמש-עשרה עלה ארצה עם משפחתו, שקבעה את מגוריה על הר הכרמל בחיפה. בתום מלחמת העולם השנייה יצא משה לסקוטלנד, כדי להמשיך בלימודים אוניברסיטאיים. הוא למד באוניברסיטת אדינבורג והתמחה אצל הפרופ' היסטוריון הבריטי הנודע, סטיוארט פיגוט. בשונו ארצה המשיך בלימודיו במחלקה לפרה-היסטוריה באוניברסיטה העברית בהדרכתו של משה שטקליס וב-1966 קיבל תואר דוקטור מטעם האוניברסיטה העברית. ב-1951 נשא לאשה את ורה לבית אנטל והיה אב לבן ולשתי בנות וסב ל-8 נכדים. משה פראוסניץ נפטר בירושלים ב-1 ביולי 1998.

ב-1951 החל משה לעבוד כחופר במחלקת העתיקות - לימים אגף ורשות העתיקות - והמשיך לעבוד בה עד צאתו לגמלאות. בראשית דרכו המדעית הוא המשיך לעסוק בפרה-היסטוריה: הוא חפר באתרים פרה-היסטוריים אחרים, כגון תל עלי (עלומת) בעמק יבנאל, כברי ועברון בגליל המערבי ונווה ים, מעגן מיכאל והרצל'יה, שעל שפת הים התיכון ופרסם דינים וחשבונות על חפירותיו. הוא פרסם גם מאמרים אחרים שדנו בסוגיות שונות של התקופות הפרה-היסטוריות בארץ: היישובים החקלאיים הראשונים בגליל; תעשיית כלי צור

MUSEUM TEL AVIV **מוזיאון תל אביב**

and THE JEWISH PALESTINE EXPLORATION SOCIETY **והחברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה**

תערוכה ארכיאולוגית

החפירות בתל-קסילה

(בתחום תל-אביב רבתי)

ARCHAEOLOGICAL EXHIBITION

THE EXCAVATIONS AT TELL QASILE

(IN THE TEL-AVIV AREA)

ב"ח חר 10 - 1, 3 - 6
Daily

ביום ששי ושבת 10-1
Friday & Saturday

דמי כניסה 50 מ"ל. לתלמידים 30 מ"ל
Admission 50 Mills pupils 30 Mills

מוזיאון תל אביב, רחוב תלמידי תורה 1, תל אביב-יפו

כרזת התערוכה שהציגה את ממצאי שתי העונות הראשונות של החפירה בתל קסילה. התערוכה נערכה במוזיאון תל-אביב בדצמבר 1949

חוקרים בהתייעצות בחפירות תל קסילה. מימין לשמאל: יעקב קפלן, טרודה דותן, בנימין מזר ומרים תדמור

בתקופה הפאליאוליתית; מהות התרבויות הכברית, הנתופית והטחונית. ספרו, *From Hunter to Farmer and Trader*, המבוסס על עבודת הדוקטור שלו, נתפרסם בירושלים בשנת 1970. מהות העבודה באגף העתיקות אילצה את משה להרחיב את אופקי התעניינותו גם לתקופות ההיסטוריות. לפי הצורך הוא חפר באתרים מתקופות שונות: באתרים מתקופת הברונזה הקדומה והתיכונה כמו ראש הנקרה, קונייטרה ויסעור, ואף באתרים מן התקופות הרומית והביזאנטית: בכנסיית שבחניתה ובשבי ציון ובבתי-כנסת שנתללו בגליל המערבי. הוא כתב על טביעות של חותמות גליל מסוף האלף השלישי, פרסם דו"חות של חפירותיו (לעתים עם עמיתיו לחפירה) וב-1967, יחד עם מ' אבי-יונה, פרסם מונוגרפיה על הכנסייה בשבי ציון. היתה זו חפירתו בבית הקברות של אכזיב, ששינתה את חייו המקצועיים של משה פראוסניץ. מאז אמצע שנות השישים ועד מותו עסק משה בנושאים הקשורים בחפירות אכזיב: בהיבטים השונים של מנהגי הקבורה הפניקיים ובסטראטיגרפיה של מקברים; בטיפולוגיה של כלי החרס הפניקיים ובהתפתחותם בין המאות ה-ה' ל-ה' לפנה"ס ובקשרים שבין ישראל, פניקיה וקיפרוס. הוא הרצה על נושאים אלה בכנסים בארץ ובחוץ-לארץ ופרסם מאמרים בעיתונות המדעית. נקווה שמחקרו המסכם על חפירותיו בקברי אכזיב יראה אור בפרסומי רשות העתיקות בקרוב.

יהי זיכרו ברוך.

מרים תדמור

פריחה בק (1931-1998)

ב-28 באוגוסט 1998 הלכה לעולמה פריחה בק, מן החוג לארכיאולוגיה ותרבויות המזרח הקדום של אוניברסיטת תל-אביב. פריחה נאבקה על חייה במשך שש-עשרה השנים האחרונות, ואף-על-פי כן היה מותה פתאומי. מיום ליום הולכת ומתעצמת הרגשת חסרונה בקרב תלמידיה, חברה ומוקירי זיכרה.

פריחה נולדה בפולין, אך גדלה בארץ מינקות. בת למשפחת פועלים מהרצליה, צעדה במסלול המקובל בשעתו של תנועת-הנוער והנח"ל, אבל עד מהרה החלה לחפש את דרכה בעולם ההשכלה והאקדמיה. לאחר ניסיון קצר בהוראה הגיעה לאוניברסיטה העברית, שם למדה מקרא אצל י"א זליגמן ושם, בעת שעבדה כסטודנטית בחפירות המקדש הכנעני בנהריה, "תקף אותה חידק הארכיאולוגיה". בחפירות חצור, שנערכו בשנים 1955-1958, כבר השתתפה כעוזרת בכירה של רות עמירן.

פרק חדש בחייה נפתח בעת שלמדה במכון המזרחי בשיקגו ותולדות האמנות באוני-ברסיטת קולומביה בניו-יורק. בהדרכת מורתה הרגולה, אדית פורדה, חקרה וכתבה שם עבודת

דוקטור על חותמות הגליל של תקופת הברונזה הקדומה. ב-1967 חזרה ארצה, שימשה במשך פרקי-זמן אחדים כאוצרת מוזיאון הקיראמיקה בקומפלקס המוזיאונים המכונה היום "מוזיאון ארץ-ישראל", והיתה ממקימי החוג החדש לארכיאולוגיה באוניברסיטת תל-אביב, שלימדה בו עד יומה האחרון. היא אף שימשה בו בתפקיד ראש חוג במשך שתי תקופות כהונה רצופות. בקיץ 1972 החלה פריחה, בשותפות מבורכת אתי, בניהול חפירות אפק-אנטיפטריס. שיתוף פעולה זה נמשך גם לאחר תום שלוש-עשרה עונות החפירה באפק, בפרויקט ארץ גשור, מ-1986 עד יום מותה. לאורך עשרים ושש השנים הללו היתה זו שותפות יציבה, שבה מוגדרים מראש תחומי האחריות למחקר ולפרסום, תוך-כדי הקפדה שהמחקר של כל אחד מן החוקרים לא יהיה זר לחברו. ארכיאולוגים רבים למדו את תורת עבודת השדה, רישום הממצאים ותיעוד מהלך החפירה תוך-כדי השתתפות בשני פרויקטים ארוכי-טווח אלה.

פריחה היתה אמונה על עבודת השדה, ובהמשך הזמן נטה לכה לחקר הממצאים. מחקריה התמקדו בקיראמיקה הקדומה, בחותמות גליל, בצלמיות ובאיקונוגרפיה בכלל, וזו של ארץ-ישראל הקדומה בפרט. בכל מחקריה ניכרת הידיעה העמוקה באמנות המזרח הקדום ותרבותו, תשומת הלב המיריבת לפרטים בלי לאבד את ראיית היריעה הכוללת והימנעות מוחלטת מהסקת מסקנות חפויות. עבודותיה הן מן הסוג שאפשר לסמוך עליו בביטחון מלא ללא צורך לבדוק פרטים ומקורות. חלומה, שרק החלה להגשימו, היה לסכם בספר את מכלול האמנות הקדומה של ארץ-ישראל במסגרת המזרח הקדום.

מחקריה של פריחה בק פוזרים בעשרות מאמרים בעיתונות המקצועית ודו"חות הארכיאולוגיים. רבים מהם יצאו לאור בכתב-העת *Tel-Aviv* שמפרסם המכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל-אביב. ככוונתו של המכון לקבץ חלק נכבד ממאמרים אלה ולהוציאם לאור בספר מיוחד שיוקדש לזיכרה.

בין עבודותיה העיקריות בתחום האיקונו-גראפיה מן הראוי להזכיר את הפרסום הקטלוגי המלא, מלווה בדיון מעמיק, של הפיסול והפצי הפולחן מן המקדש האדומי של חורבת קטמית, את הדיון בציורים מכוונתילת עגיר, ואת סדרת המאמרים "סוגיות באמנות של ארץ-ישראל" על תקופת הברונזה הקדומה ותקופת הברונזה התיכונה, שהתפרסמו ב"קתדרה" (על אמנות תקופת הברזל הרצתה פריחה לאחרונה בקונגרס שהתקיים בשווייץ). מאמרים אלה אינם אלא ראשי-פרקים של הספר המסכם שאותו לא הספיקה פריחה לכתוב.

גם במחקרה על הקיראמיקה לא הצטמצמה פריחה בתקופה אחת בלבד. יחד עם עוזר וזולן עזרה לרות עמירן בכתיבת ספר היסוד "הקירמיקה הקדומה של ארץ-ישראל" והכינה בו את החומר על תקופת הברזל. דו"חות על חפירות אפק-אנטיפטריס יצקה לראשונה את היסודות לטיפולוגיה כרונולוגית המבוססת על סטרא-טיגרפיה של ראשית תקופת הברונזה התיכונה. אבל היא עסקה גם בתופעות ייחודיות של תקופת הברונזה הקדומה ושל תקופת הברונזה המאוחרת. בימיה האחרונים הצליחה פריחה להשלים, יחד עם אסתר ידין, חופרת האתר, את דו"ח הממצא הקיראמי מבית העמודים של תקופת הברזל הראשונה בתל הדר. כרכי הדו"ח הסופי של אפק-אנטיפטריס ושל תל הדר, שחלקים מרכזיים מהם הם פרי עטה, ייצאו לאור בקרוב.

פריחה החשיבה מאוד את שיתוף הפעולה עם עמיתים. יחד עם רם גופנא כתבה על תופעת יישובי הפרוזות של מישור החוף בראשית תקופת הברונזה התיכונה; יחד אתו ואתי כתבה על הערים שקמו באותה תקופה בשרון. עם עוזר וזולן עסקה בכרונולוגיה של תקופת הברונזה התיכונה ויחד אתי הציעה תאריך אבסולוטי לחורבנה של אפק של תקופת הברונזה המאוחרת. אך התבונה שייחדה את פריחה בק יותר מכל היתה היותה מורה. ההשקעה בזמן, העמידה על כל פרט, היחס האנושי החם, ובעיקר הרצון הבלתי נלאה ללמד, אפיינו אותה ויצרו קשר אמיץ בינה ובין תלמידיה. סמינר האמנות הקדומה שניהלה בביתה בשנים האחרונות היה למשאת נפש לכל מי שמתעניין בנושא, תלמיד או עמית.

הליכתה בטרם עת השאירה חלל בנפשות הרבות שנקשרו בנפשה ועוד יעבור זמן רב עד ששותפיה לעבודה, חברה, תלמידיה ותחומי מחקרה יתאוששו מכובד האבודה.

משה כוכבי